

OLYMPISMUS

Olympijská výchova

Olympijská výchova se zaměřuje na identifikaci a šíření olympijských poznatků, myšlenek a hodnot olympismu do vědomí, chování a jednání lidí, jak uvnitř, tak vně olympijského a sportovního hnutí. Podporuje tak základní ideje humanitárního vzdělávání, lidskou seberealizaci. Vytváří základy pro motivaci účasti ve sportu, měla by tvořit nezbytnou součást přípravy sportovců. Harmonizuje zájmy složek a subjektů v olympijském hnutí.

Obsah Olympijské výchovy

Koncepty olympijské výchovy vždy předpokládaly a předpokládají určitý stupeň zapojení jedince (vychovávaného) do sportu. Některé z jejich základních principů, hodnot a ideálů olympismu nelze bez účasti ve sportu, bez tělesného úsilí završit a hluboce prožít. Na druhé straně však nelze olympismus a olympijskou výchovu vždy poměřovat a vyjadřovat jen účastí ve sportu.

Mnohé ne vždy pozitivní jevy v současném sportu znovu obracejí pozornost olympijského hnutí (MOV, NOV, Olympijských akademií i sportovních federací a organizací) k původním olympijským ideálům, myšlenkám jako spolehlivé etické orientaci, principům, normám atd.

Cíle i obsah olympijské výchovy jsou zdánlivě snadno definovatelné. Ve skutečnosti však představují velmi pluralitní, dynamické cíle i stále se měnící přístupy v jejich realizaci. Moderní přístupy v olympijské výchově uplatňované jak při provozování sportu, organizování soutěží a zejména OH, se kromě olympijských myšlenek a ideálů snaží neopomíjet ani realitu rozvoje sportu. Použijeme-li filosofickou terminologii, lze hovořit o „olympijském vědomí“ a „olympijském bytí“. Olympijská výchova usiluje o pozitivní vytváření vědomí i bytí i o harmonizaci vztahu mezi nimi.

Olympijské vědomí jako specifický světonázor, životní filosofie, je spojeno s představami o sociálních a kulturních zvláštnotech a funkcích sportu. Párovou kategorií k olympijskému vědomí je olympijské bytí – olympijská a sportovní praxe. Olympijské vědomí je reflexí bytí i olympijských ideálů a v koncepci olympijské výchovy má proto významnou roli. Je nejen východiskem výchovy, ale zároveň i produktem.

V souladu s Jegorovem a kol. (2001) lze ve vývoji olympijského vědomí a s ním spojenou olympijskou výchovou identifikovat tři hlavní historická období:

1. *Teologické - antické*, ve kterém byly sport a sportovní soutěže považovány za sakrální jev (ritualizace sportu, inscenace obřadu). Jeho nejvyšším stádiem je antický olympismus. Sakrální agonistika symbolizovala jsoucnost olympijského bytí s

OLYMPISMUS

převahou sil dobra nad zlem a byla personifikací vůle bohů. Pacifismus antického olympismu (ekecheria - sakrální imperativní norma).

2. *Ideálů liberalismu, osvícenství, individuální svobody slova a shromažďování, soukromého vlastnictví, rovnosti* aj. (Voltaire, Montesquie, Locke aj.), které přešly i do sportovního prostředí. Zrod novodobých OH, přetvořil obecné liberální principy do nových ideálů a hodnot olympismu: vzájemné porozumění, přátelství, dobrá vůle, mír, odmítnutí diskriminace, (rasová, náboženská, politická), čestné soupeření jedinců a týmů, dodržování pravidel, autorita rozhodčích aj. našly své ztvárnění v Coubertinově Ódě na sport. Toto období je ve vývoji olympijského vědomí etapou nestabilní intelektuální neurčitosti, přechodem od antických sakrálních hodnot, norem a tradic k hodnotám obnovy, růstu a pokroku industriální, technokratické civilizace na konci 19. století. Tradice se postupně dostaly na okraj zájmu a do popředí se prosadily prvky inovace. Nejen technologické ale i sociální. Tvorba „nového“ sportovního výsledku (rekordu) se stává stejně přirozenou věcí jakou je výroba nového zboží, objevy nových poznatků, nové techniky, nových uspokojení i nových prožitků. Ve sportu se prosadil a upevnil technokratický způsob myšlení.

3. *Pozitivní období*, charakterizované oslabením ideových sporů o abstraktní ideály, cíle a doktríny olympismu, které postupně přešly do rutinních otázek financování, managementu a práva, epistemologie, historie a olympijské výchovy ve sportu.

V současném olympijském vědomí lze pozorovat rysy všech minulých i současných orientací. První a druhé období představují spíše romantické, idealizované pojetí sportu se snahou o revizi jeho současných základů. Romantismus v olympijském vědomí však nelze chápat jako jeho relik. Sám Coubertin, zakladatel novodobého olympijského hnutí, byl olympijským romantikem. Dokládá to i ve svém projevu k mládeži z roku 1927: „*. . . přijmout sportovní víru v jejím antickém smyslu a olympismus jako školu velkorysosti úmyslů a morální čistoty, vytrvalosti a energie, stojící proti hrozbě degradace současného sportu.*“ Pozitivistické období znamená pragmatismus v olympijském vědomí. Bližší vymezení obou interpretací znázorňuje tabulka 1.

Tabulka 1: Romantismus a pragmatismus v olympijském vědomí

Romantici	Pragmatici
Hluboká krize sportu (amorálnost, technokratismus, doping, subkulturní izolace, komercializace, násilí), skepse, radikální návrhy na přetvoření sportu (integrace s uměním, odstoupení od soutěží a rekordismu aj.).	Sport není v krizi, je oblastí show-byznysu, vzkvétá, má vysokou sledovanost, ekonomická efektivita je barometrem jednoty sponzoringu a reklamy, sociální prestiž sportu a sociální status sportovců vzrůstají.

Spor „romantismu“ a „pragmatismu“ v olympijském vědomí, jako dvou kulturních oponentů, olympijské hnutí i OV nepochybně poznamenává. Jejich polarizace se

OLYMPISMUS

proto odkrývá jak v alternativních přístupech k různým klíčovým problémům sportu, tak v olympijské výchově. Spory romantiků a pragmatiků lze pozorovat v celé dosavadní historii olympismu, budou patrně určovat duchovní obrysy sportu a olympijské praxe v 21. století. Pluralismus v olympijském vědomí plodí i pluralismus v řešení nastolovaných „olympijských otázek“ a problémů, včetně „olympijské výchovy“.

Prvotní cíle záměrné olympijské výchovy byly odvozovány z formulací Pierre de Coubertina, který sport především chápal jako účinný výchovný prostředek. Coubertin popsal olympismus mj. jako dvojí kult tělesného úsilí - snahy po výkonu vyjádřeném v mottu: Citius – Altius – Fortius na jedné straně a harmonii komponent kultury, sociální struktury společnosti, osobní zkušenosti, bio-psychických podmínek organismu i vlivu životního prostředí na straně druhé. Podstatné, co z jeho koncepce olympijské výchovy vyplývá, je jeho důraz nejen na interiorizaci (zvnitřnění) hodnot olympismu, ale i na účast ve sportu, která ji efektivně završuje.

I současné cíle olympijské výchovy vycházejí z Olympijské charty. Samotný pojem je však užíván i zobecňován jak v popisu vybraných hodnot, postojů, chování a jednání subjektu, tak i jako etická, racionální i emocionální protiváha k vyhocenému komercialismu, dopingů, násilí a porušování morálních norem. Nejen ve sportu, ale i v občanském životě, neboť dlouhodobým cílem olympijského hnutí je snaha o vytváření lepšího světa, výchova mládeže i dospělých prostřednictvím sportu. Koncepty olympijské výchovy jsou proto nejen empirickým jevem, ale i reálně existujícím procesem a skutečností. Jak uvnitř, tak i vně sportovního prostředí.

V teoretických konceptech i praxi olympijské výchovy vyvstává řada zásadních otázek. Například:

- Které olympijské principy, hodnoty a ideály mají být „jádro“ olympijské výchovy?
- Jak se olympijské ideály, principy, hodnoty v procesu výchovy zvnitřňují?
- Ovlivňuje aktivní účast ve sportu vnímání olympijských ideálů, fair play principů?
- Jak působí v reálných činnostech sportujících, v individuálních a kolektivních sportech?
- Jak působí na diváky sportovních utkání, či jak působí mimo sportovní prostředí?
- Jak olympijskou výchovu co nejlépe organizovat?
- Jak zjišťovat efektivitu olympijské výchovy?

Přesvědčení, postoje, hodnoty

Výchovnými kategoriemi a zároveň výsledky v olympijské výchově jsou zvnitřněná a zpevněná přesvědčení, postoje a hodnoty. Určují principy, které lze ve výchovném působení realizovat, vymezovat a eventuálně i hodnotit. Základem olympijské výchovy jsou proto přístupy pedagogické a pedagogicko – psychologické. Opírají se o poznání a osvojení ideálů, hodnot a principů olympismu a směřují k přeměně do

OLYMPISMUS

vnitřních motivů, přesvědčení, postojů a hodnot osobnosti dětí, mládeže i dospělých, kteří jsou zároveň subjekty i objekty olympijské výchovy.

Přesvědčení „*je idea, která je považována za pravdivou*“. Jde o komplexní psychologický fenomén s mnohonásobnými výchovnými aspekty a účinky. Jejím jádrem je poznání - idea, která se uznává za pravdivou. Ideje mohou být jak preskriptivní (předepsaná, pozitivní norma chování) tak i proskriptivní (zapovězená, zakázaná norma chování). Přesvědčení mohou působit emotivně a současně být i plánem v činnostech subjektu. Hloubka jejich zvnitřnění (integrace a sebe-identita) se následně projevuje v obsahu i dynamice jednání a chování subjektu. V olympijské výchově mohou být přesvědčení spojená s vírou v oprávněnost orientace jejich cílů, hodnot a stát se součástí „olympijského vědomí“.

Postoj je „*dispozice nebo tendence, provádět hodnotící rozhodnutí týkající se objektu, subjektu, události nebo děje*.“ Na rozdíl od přesvědčení se však postoje v charakteru člověka projevují zřetelněji. Ovlivňují jeho myšlení i rozhodování. Postoj proto také bývá označován jako „*jednota slov a činů*“, „*myšlení a konání*“. Etické postoje (vyplývající například z pozitivního hodnocení olympijských ideálů) jsou pouze dílčí částí v celistvosti postojů. Jsou ale významné v oblasti morálky. V olympijské výchově se projevují v konzistentních rozhodnutích ve vztahu k principům fair-play, v trvalosti soudů o morálních principech lidského jednání a chování, jak uvnitř, tak i mimo sportovní dění.

Hodnoty představují „*relativně trvalý názor i specifický způsob existence*“. Vyjadřují osobnostní (subjektivně transformované) potřeby, nebo poznáním transformované socio-etické a institucionální tendence ve vztahu k zásadním stavům existence člověka. Pevněji než názory a postoje jsou spojeny s morálkou. V humanistické psychologii jsou chápány jako nejdůležitější složka v motivační struktuře člověka. Hodnoty existují nezávisle na konkrétní osobnosti. Každý typ kultury, každé hnutí, každá epocha, národnost, skupina má svůj specifický systém hodnot. Na rozdíl od velkého množství názorů a postojů, existuje pouze několik „*zásadních hodnot*“, které jsou z kulturního hlediska považovány za hodnoty univerzální. Hodnoty jsou „*kognitivní reprezentací i transparentností našich potřeb*“ jsou výsledkem dialektického vztahu mezi osobnostními a sociálními zájmy.

Společnost prostřednictvím svých institucí vychovává jedince k preferenci jistých způsobů vědomí a bytí - chování, které se ze společenského hlediska zdají být hodnotami správnými. Lidé v socializačním procesu, nejen pasivně, ale i aktivně, často po složitých rozhodnutích, si osvojují, zvnitřňují společností preferované hodnoty. Výsledkem je individuální a jedinečná historie a zkušenost hodnotového procesu každého jedince.

Obecně i ve vztahu k olympijské výchově lze identifikovat dva základní typy hodnot (tabulka 2):

OLYMPISMUS

- Instrumentální hodnoty - vymezují *žádoucí způsoby jednání a chování* lidí jako *prostředku* v dosahování cílů. Cíl posvěcuje, či neposvěcuje prostředky?
- Terminální hodnoty - týkají se *žádoucích stavů existence - bytí*.

Podrobněji lze oba typy hodnot dále třídit na osobnostní (subjektivní) a sociální (společenské) hodnoty.

Tabulka: 2 Klasifikace hodnot (Rokeach, 1973, in Shields a Bredemeier, 1995)

	Instrumentální	Terminální
Osobnostní	kompetence hodnot	osobnostní hodnoty
Sociální	morální hodnoty	sociální hodnoty

Každý z uvedených typů hodnot má svůj specifický vztah k cílovým i průběžným kategoriím, cílům olympijské výchovy.

- Osobnostní hodnoty: vyjadřují stavy vnitřní harmonie, prosperity, dosažení *žádoucích stavů existence*. V olympijské výchově k nim patří: *sebekontrola, radost z úsilí, harmonie těla a ducha, snaha po dokonalosti, optimismus, ale i popularita, bohatství, pracovní kariéra, profesionalismus aj.*
- Sociální hodnoty: rovnost, sociální smír, dosažení *žádoucích mezi-osobních vztahů*. V olympijské výchově k nim patří: *vzájemné uznání, oddanost, snášlivost, mír, solidarita, spolupráce, kamarádství, rovnost, etnická tolerance, lepší svět, ale i nacionalismus.*
- Morální hodnoty: odpouštění, pomoc a láska jsou interpersonálně zaměřeny na dosažení *prostředků* které vedou v konceptech olympijské výchovy k *žádoucím stavům morální existence*: *odmítnutí diskriminace, gentlemanskému chování, skromnosti, čistotě, snášlivosti, ctnosti, upřímnosti, respektování pravidel, ale i podvodům, vychytralosti, pýše aj.*
- Kompetenční hodnoty: vztahují se k soutěživosti, ambicím, logice, inteligenci a představují *prostředky* vedoucí k *dosažení co nejlepších osobních výsledků*. Patří k nim dále: *ochota k maximálnímu úsilí, tělesná zdatnost, síla vůle, soutěživost, profesionalismus aj.*

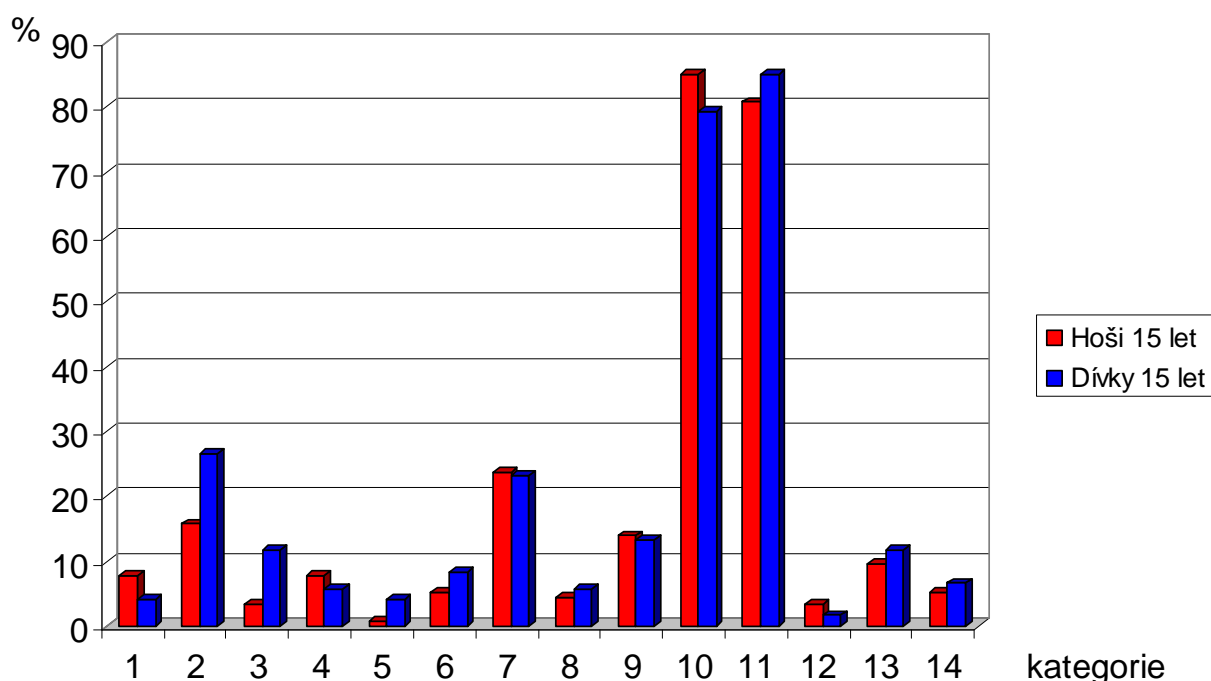
Jak bylo uvedeno výše, určujícími záměry a cíli v olympijské výchově jsou zejména filosofické a historické aspekty olympismu, jeho ideály, hodnoty a principy.

Ke kulturnímu obsahu olympismu však rovněž patří i kategorie vztahu sportu a životního prostředí, ale i sport v nejširším sociálním kontextu. Olympijské principy, ideály, hodnoty i olympismus samotný, však mohou být vnímány velmi

OLYMPISMUS

diferencovaně. Shodně i odlišně. Nejen těmi, kteří olympijskou výchovu připravují, provádějí a organizují, ale zejména ti, kterým je adresována, tedy žáci, studenti, mladí sportovci. Z výsledků šetření v České republice (v grafech 1 až 8, prezentované výsledky jsou součástí dvou etap mezinárodního výzkumu z let 1997-1998, celkem 600 respondentů) vyplývá, že ti nejčastěji zdůrazňují úzké sepětí olympismu s Olympijskými hrami a se sportem a soutěžením (graf 1).

Graf 1: Asociace hodnot a principů spojovaných s olympijskými hrami v ČR

Legenda: 1 - individuální aspekt, 2 - sociálně emotivní zkušenost 3 - fair play, 4 - mír, 5 - účast víc než vítězství, 6 - další morální hodnoty, 7 - mezinárodní porozumění, 8 - historické kořeny, 9 - olympijské symboly, 10 – soutěžení, 11 - druh sportu/sportovci, 12 - komercializace/peníze, 13 - komercializace/mass media, 14 - další odpovědi.

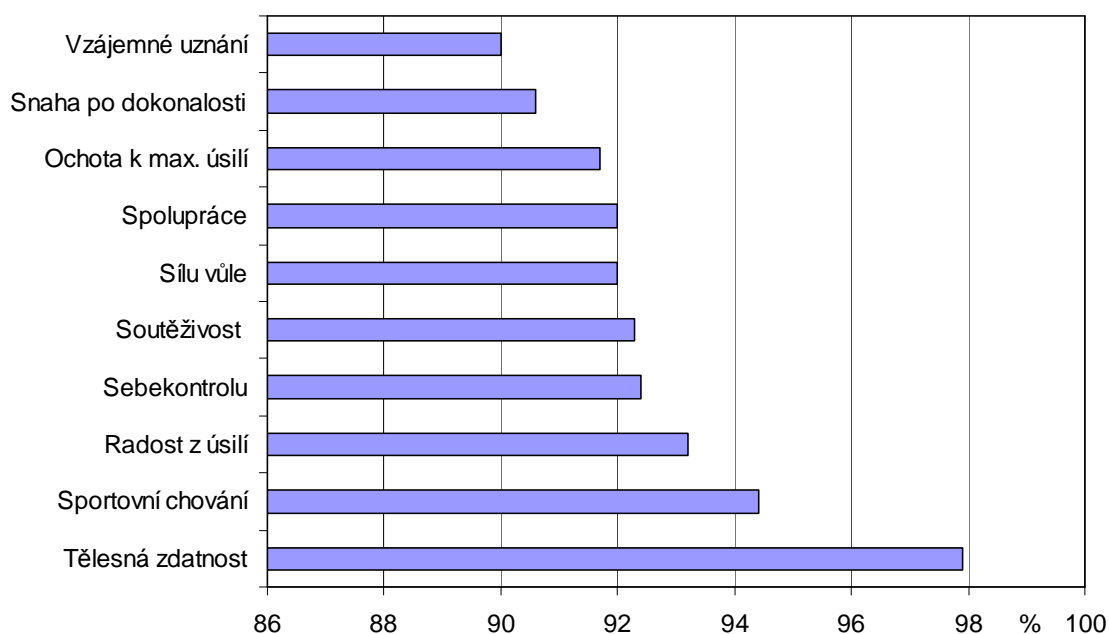
Rozepsané výsledky, tříděné dle uvedených kategorií, naznačují některé zajímavé tendence. Individuální zaujetí, spojené s pozitivním (libým) emočním prožíváním Olympijských her i ideálů fair play spíše podle pohlaví respondentů. Bez ohledu na pohlaví jsou s Olympijskými hrami nejvíce asociovány: soutěživost, sporty, sportovci, méně již ostatní, zejména morální kategorie olympismu. Převládá spíše tradiční pohled na OH jako na nejvýznamnější sportovní událost. Zajímavé však je, že asociace OH a dopingu nebyla ve sledovaném souboru respondentů zaregistrována. V prvních asociacích zřejmě u adolescentů nemá tak důležitou

OLYMPISMUS

roli. Stejně tak i tolik zdůrazňovaný nárůst komercializace OH nebyl našimi patnáctiletými respondenty vnímán.

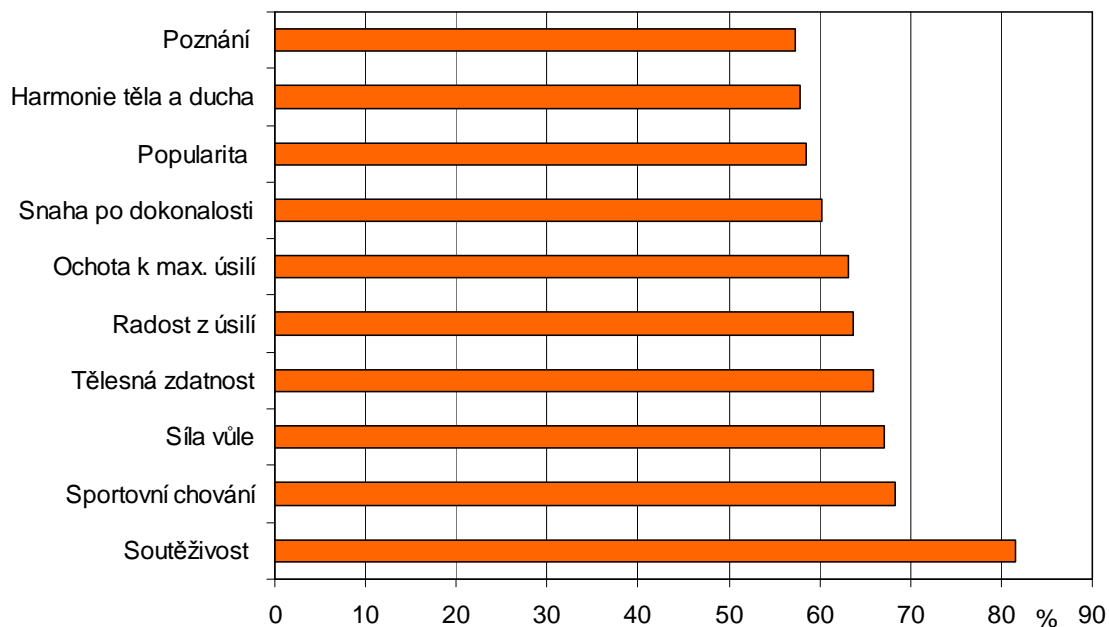
Výsledky zřetelně dokumentují, že aktivní znalost olympijských ideálů a principů je u nás jak u chlapců tak i dívek poměrně shodná a je spíše soustředěna na sportovní oblast. Kromě těchto ideálů a principů však mládež spolehlivě rozlišuje ty principy a hodnoty, které jsou nejvíce žádoucí a potřebné a ty, které v olympijském hnutí, v olympijských soutěžích skutečně a reálně působí (grafy 2 a 3).

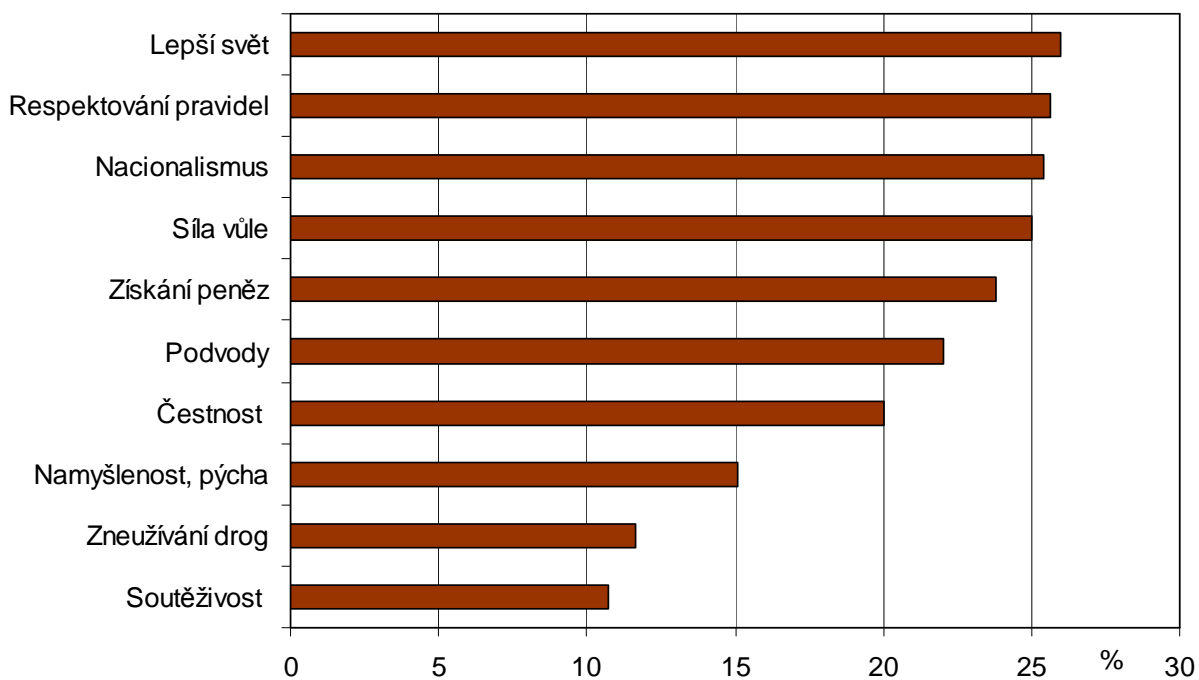
Graf 2: Žádoucí olympijské principy v reflexi mládeže ČR

OLYMPISMUS

Graf 3: Reálně působící olympijské principy v reflexi mládeže ČR

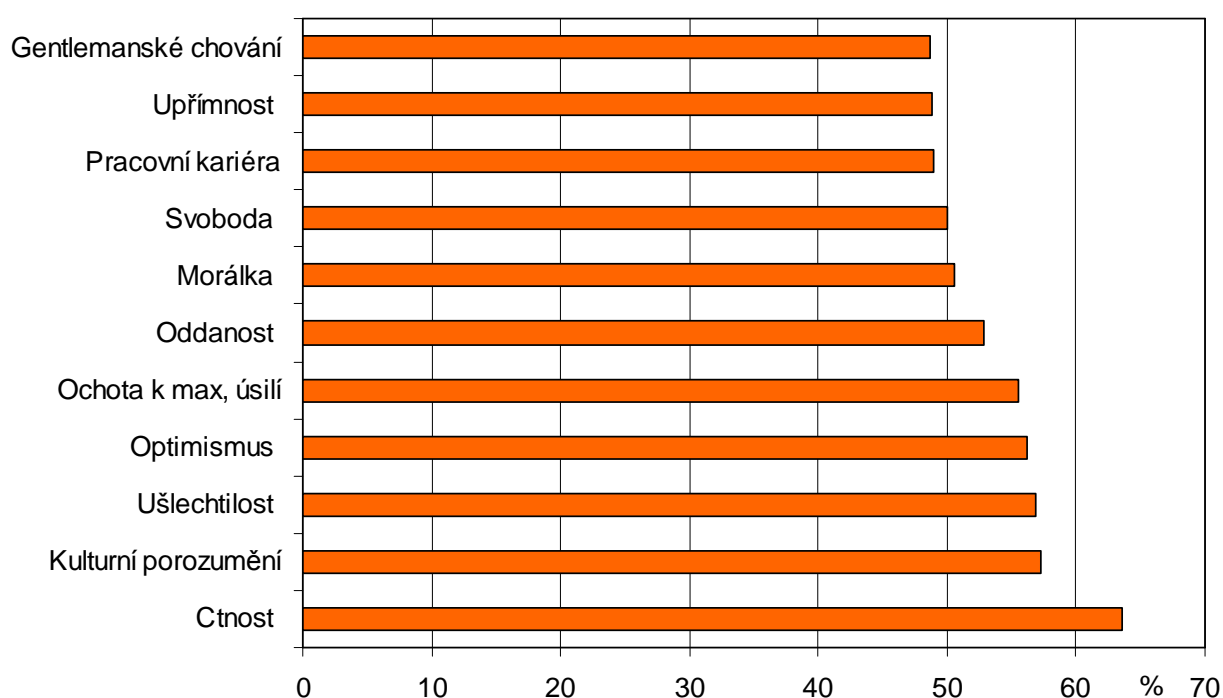
Graf 4: Nejmenší rozdíly mezi žádoucími a reálně působícími olympijskými principy

OLYMPISMUS

Z grafů 2, 3 a 4 je patrné, že mezi nevíce žádoými ideály a reálně působícími panuje z kvalitativního hlediska značná shoda. Poměrně značné jsou však rozdíly v kvantitě této volby. Procentuální vyjádření u reálně působících ideálů je pochopitelně nižší. Vztah mezi žádoými a reálně působícími ideály při posuzování všech 52 olympijských principů je statisticky významný.

Graf 5: Největší rozdíly mezi žádoými a reálně působícími olympijskými principy

Kvantitativní rozdíly mezi žádoými a reálně působícími ideály, vyznačené na obrázcích, dokumentují, že reálné působení některých olympijských principů (ctnost, kulturní porozumění aj.) je již méně zřetelné. Mládež si často neumí představit, co konkrétně tyto principy představují a jak se ve sportu projevují. Naproti tomu výčet ideálů a principů s nejmenšími rozdíly mezi žádoými a reálně působícími olympijskými principy, může indikovat aktuální stav olympismu tak, jak jej současná mládež vnímá.

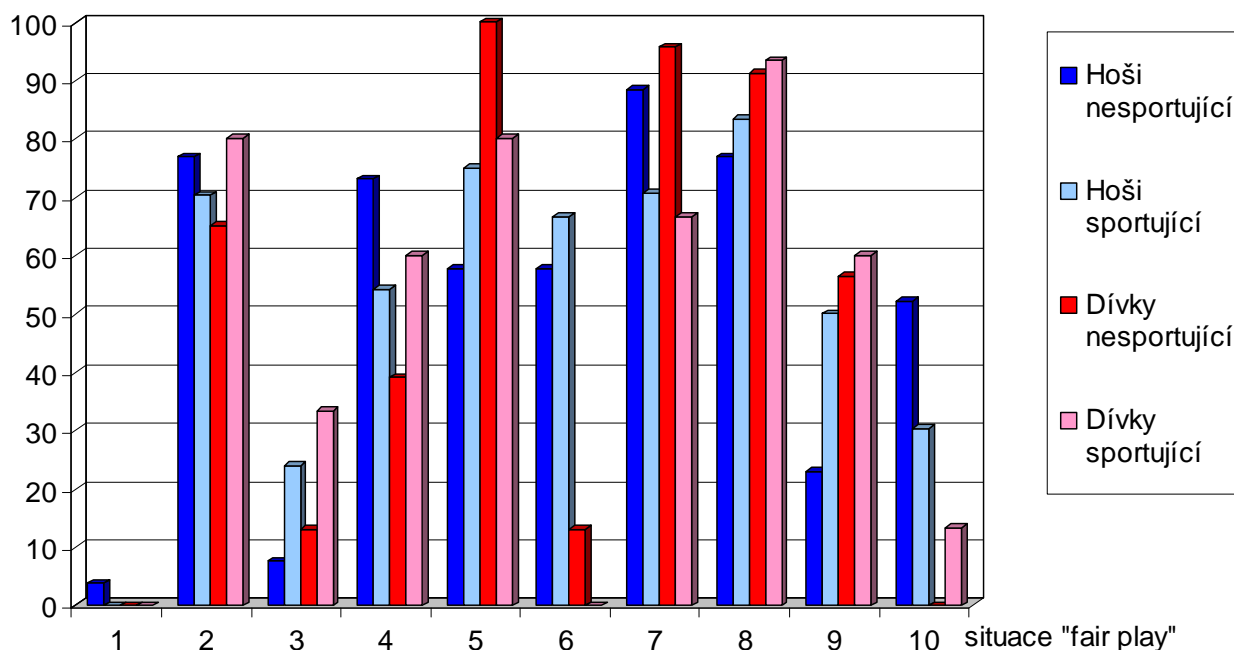
V olympismu i ve sportu mají značný vliv morální hodnoty a zásady. Ovlivňují chování sportovců na hřišti i diváky v hledišti. Nezahrnují nezbytně ty hodnoty, které se vztahují k existenci jedince, ale mají určitý vztah k některým instrumentálním zejména interpersonálním, ale i intrapersonálním hodnotám. Mohou se týkat jak „zlých“ úmyslů, skutků, faulů, prostě vztahů mezi cíli a prostředky. Sport je nejen

OLYMPISMUS

jevem, ve kterém vznikají morálně podmíněné situace, ale je zároveň i laboratoří ve které se etika a morálka neustále testují. Zásada „fair play“ se však netýká jen přímých účastníků soutěže, hry, ale každého kdo má vliv na utváření struktury a praxe ve sportu (trenéři, funkcionáři, rodiče ve sportu mládeže, žurnalisté, organizátoři i obchodníci, reklama aj.).

Mládež „fair play“ chování ve sportu většinou pozitivně oceňuje (graf 6). Děvčata pozitivněji než chlapci. Například, „jestliže soupeř hraje nečestně“, mohou patnáctiletí chlapci hrát také nečestně a přiznávají, že „ve sportu je přijatelné být trochu egoistou“. Souhlas s přijetím dopingu, pro eventuální zisk olympijské medaile je signifikantně zřetelnější u chlapců.

Graf 6 Souhlasné odpovědi patnáctiletých respondentů v modelových situacích „fair play“ dle pohlaví a účasti ve sportu (%)

Legenda: 1. Ve sportu lze bez ohledu na pravidla podvádět. 2. V některých druzích sportu nelze zabránit poškození soupeře. 3. Při čestné hře není možné být úspěšným sportovcem. 4. Násilí je neoddelitelná součást v některých druzích sportu. 5. I při čestné hře lze vyhrát. 6. Jestliže soupeř hraje nečestně, lze mu to stejným způsobem oplatit. 7. Pravidla, která zvyšují násilí by měla být ve sportu zakázána. 8. Nečestná hra je nepřijatelná v jakékoliv úrovni sportu. 9. Ve sportu je přijatelné být trochu egoistou. 10. Vzal bys doping, abys získal olympijskou medaili ?

OLYMPISMUS

Analýza reakcí v jednotlivých situacích (graf 6) ukazuje, že etické normy „fair play“ přijímá sportující mládež značně liberálně. Tento liberalismus („i při čestné hře lze být úspěšným“) pravděpodobně vzniká jako výsledek specifické socializace ve sportovním prostředí, kde mělká, drobná porušení pravidel, jsou rozhodčími i trenéry „někdy“ přehlížena. Záporný vliv má i sledování sportovních utkání v televizi, kde je někdy nečestná hra rozhodčími přehlížena či tolerována. Mládež, nehledě na různé formy a způsoby olympijské výchovy, získává morální kodexy postojů i chování (pozitivní i negativní) jak v každodenním životě, tak i v interakci se sportovním prostředím. Mladí lidé dobře chápou rozdíly, které existují mezi teorií a praxí, mezi cíli a prostředky i působením ideálů ve sportu.

Možnosti organizace a realizace olympijské výchovy

Olympijskou výchovu je třeba chápat jako komplexní jev zahrnující různé sociální skupiny, formy činnosti, instituce, normy, obyčeje, tradice, poznatky, dovednosti a zvyklosti lidí jednat v souladu s humanistickými principy a hodnotami olympismu. Jejím hlavním systémovým faktorem a nástrojem vlivu je pedagogický proces zaměřený na zajištění podmínek pro aktivní osvojení poznatků a hodnot olympismu, jejich převedení do motivů jednání. Filosofie olympismu (ideály olympismu jako humanistický světový názor) nemůže být realizována, tj. převedena z objektivizovaných, v textech zachycených rituálů, obyčejů, tradic a forem do živé osobnostní formy, jinak než cestou organizace olympijského vzdělávání a v návaznosti na to úsilím o osvojení adekvátního chování a sportovního i mimosportovního jednání. Zvnitřnění olympijských principů a hodnot nelze nařídit, přikázat.

Obecně se v pedagogice – a platí to i pro olympijskou výchovu - rozlišují působení a efekty informativní (vzdělávací) a formativní (výchové). V praxi je však jejich rozlišení obtížné, neboť v reálné interakci se trenér, učitel, cvičitel aj. – sportovec, cvičenec, žák vzájemně prolínají a ovlivňují (pozitivně i negativně, záměrně i nahodile). Výchové efekty se však na rozdíl od vzdělávacích účinků obtížně hodnotí. Jejich výsledný efekt bývá často kumulovaný a od vlastního procesu někdy časově odložený. Často není ani jasné v jakých kategoriích ho lze definovat a následně i hodnotit. Rozmanitost nejrůznějších podnětů v životě, rozdílná záměrná výchova v rodině, škole, informační boom, cestování, kultura, vzory, ideály aj., utvářejí rozdílné rámce vědomí i bytí a vytvářejí značné inter-individuální rozdíly mezi lidmi.

V olympijské výchově jako speciálně organizovaném systému působení na jedince, realizovaném prostřednictvím jeho zapojení do různých druhů činnosti, které mají olympijský kontext a intencionální vytváření pedagogických situací pro řešení konkrétních výchovných úkolů, lze rozlišit a popsat několik stránek (aspektů, fází).

OLYMPISMUS

Kognitivní stránka se chápe jako utváření poznatků o OH, olympijském hnutí, ideálech a hodnotách olympismu v jejich kontextu a bezprostředním vztahu k historickým, aktuálním a kulturním obsahům. Tématicky je její rozsah i obsah vymezen vlastně obsahem této publikace.

Kromě rodiny, zejména v mladším školním věku, vytváří základní orientaci v hodnotovém systému dítěte okolí, sportovní prostředí a sdělovací prostředky. Značnou váhu v tomto směru má především škola. Proto se koncepty olympijské výchovy většinou orientují také na školu, jsou těsně spojeny se školní vzdělávací soustavou.

Ve škole jsou olympijské poznatky koncipovány a vytvářeny jako mezioborové a na jejich utváření se podílí více předmětů. Nelze je proto chápat jen jako úkoly pro školní tělesnou výchovu. V některých zemích byly podniknuty pokusy zařadit koncepty olympijské výchovy mezi povinné součásti základního vzdělání ve škole. V České republice, pokud jde o cílevědomou tvorbu olympijského vědomí, působí škola spíše epizodicky. Vzhledem k významu, jaký dnes olympijské hnutí a zejména OH, jako největší světová událost má, však školní vzdělávání není adekvátní. Nicméně základní informace o antických i novodobých olympijských hrách, zakladateli OH Pierre de Coubertinovi, o významných osobnostech v českém olympijském hnutí žáci a studenti ve škole získávají.

ČOV prostřednictvím své složky České olympijské akademie se snaží vstoupit do procesu tvorby nové koncepce vzdělávání, postaveného na tzv. rámcových vzdělávacích programech tak, aby své místo v nich měly i informace o olympismu, filosofii olympijského hnutí jako kognitivní základ v tvorbě olympijského vědomí žáků a studentů. K osvojení kompetencí (kompetence se chápe zhruba jako vědomost a její použití v životě) stanovených u nás „Rámcovými programy“ výchovy a vzdělávání, mohou olympijské poznatky zcela přirozeně a bez zvláštního ztvárnění přispět. Pro mládež jsou příklady z olympijského prostředí i mnohdy dostupnější.

Například v části rámcových programů, zaměřeného k tématu „Člověk a jeho svět“ jsou vysvětlovány principy lidského soužití, sdružování a chování lidí, včetně vztahu k národnostním i jiným menšinám. V rozvoji této kompetence může významně přispět objasňování významu zájmových činností, sportu jako prostředku sdružování lidí s konkrétními příklady z historie Olympijských her, poznatky o Olympijské chartě, olympijských ideálech v respektování lidí různých národů, ras a kultur. Žáci a studenti si lépe uvědomí a naučí se odlišovat rozdíly mezi slušným povzbuzováním sportovních týmů a různými formami přímé či přenesené agresivity.

Obdobně i v jiné části „Člověk a společnost“ lze objasnit olympijské hnutí jako prostředek poznávání a chápání druhých. Na konkrétních příkladech se mládež učí

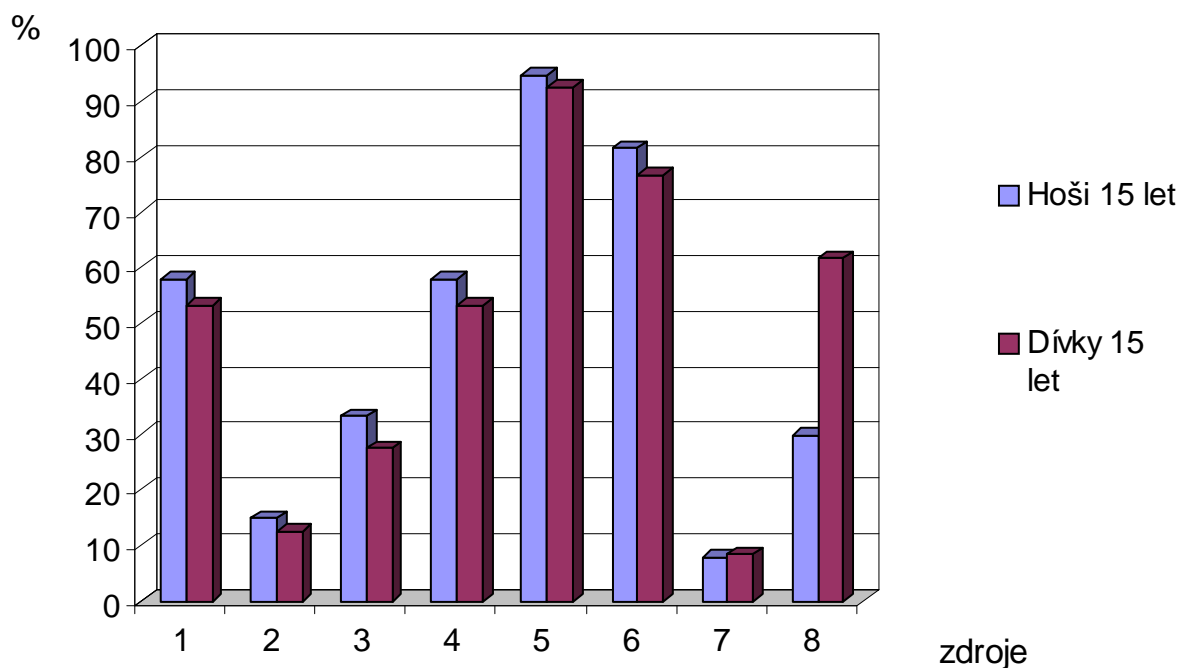

OLYMPISMUS

vnímat unfair a fair chování ve sportu a v životě i význam sportovních „soutěží“ v lidské komunikaci (Olympijské a Paralympijské hry).

V programu „Člověk a zdraví“ mají studenti možnost poznat zdravotní význam aktivního pohybu a sportu, uvědomit si škodlivost povzbuzujících látek na lidský výkon, výkon ve sportu i fair play jednání při jeho dosahování. V praktických činnostech, zejména ve školní tělesné výchově se učitelé a žáci snaží o naplnění základní olympijské myšlenky čestného soupeření i ve vypjatých situacích her a soutěží, o ochranu přírody při sportu, pomoc handicapovaným aj.

Poznatky a vědomosti, tak jak to odpovídá teorii utváření postojů a hodnot, vytvářejí předpoklad efektivní olympijské výchovy. Poznatky o olympismu, jeho principech, ideálech, hodnotách, však získává mládež i z dalších, mnohdy působivějších zdrojů (graf 19).

Graf 7: Zdroje informací o Olympijských hrách a olympismu

Legenda: 1 – rodiče, 2 – sourozenci, 3 – přátelé, 4 – rozhlas, 5 – televize, 6 – tisk, 7 – trenér, 8 – škola.

Z grafu 7 vyplývá, že nejpůsobivějším zdrojem informací jsou sdělovací prostředky. Školu jako zdroj informací více přiznávají dívky než chlapci. Média ve sportu, více však než dříve, při rozboru i nabídce sportovních výsledků, přímo či nepřímo glorifikují vítězství. Také častá prezentace násilí mezi hráči, nadměrné zvýraznění přestupků, afér, hrubých stylů vedení sportovců, zesměšňování soupeřů aj.,

OLYMPISMUS

vyvolávají dojem, že sport je spíš překážkou než pomocníkem v interiorizaci pozitivních společenských i olympijských hodnot.

Další stránkou v olympijské výchově je prohloubení účasti mládeže ve sportu, utváření pozitivní motivace, zájmu o sport, kultivace potřeby pohybu a sportování i soustředění se na dosažení vlastních sportovních výsledků. Motivační struktura se v stimulačním prostředí sportu postupně vytváří, ale i kvalitativně mění. Značnou roli v ní sehrávají i konkrétní sportovní vzory, se kterými se mladí ztotožňují.

Sportovci vždy patřili mezi významné vzory a idoly, se kterými se mládež často ztotožňuje a napodobuje je. Dokládají to např. i výsledky průzkumu agentury Sofres-Factum pro Lidové noviny z roku 2000. Respondenti v anketě, mládež od 18 do 25 let, odpovídali na otázku, kdo je pro ně vzorem (tabulka 3).

Tabulka 3 Vzory a ideály současné mládeže (Sofres Factum 2000)

Identifikační vzory	%
Sportovci	45
Ekologické iniciativy	24
Herci	22
Popové hvězdy	18
Modelky	12
Politici	7
Náboženští vůdcové	4
Nikdo	34

K současným vzorům patří jak význační sportovci z posledních let jako Železný, Dvořák, Šebrle, Doktor, Hašek, Jágr, Hilgertová aj., tak i olympijští hrdinové, olympijské legendy: Zátopek, Čáslavská.

Praxe olympijské výchovy

Praktická stránka olympijské výchovy vychází ze spojení sportu a olympismu. Sport má za předpokladu aktivní účasti v procesu sociálního rozvoje, integrace a výchovy tří základní dimenze:

- Strukturální, která se vztahuje ke společné účasti různých sociálních a zdravotních skupin mládeže ve sportu.
- Socio-kulturní, vyjadřující vztah k hodnotám, normám a představám.
- Socio-afektivní, která ovlivňuje rozvoj i posílení sociálních vztahů a přátelství.

Olympijská výchova se nejzřetelněji realizuje v socio-kulturní a socio-afektivní dimenzi. Úzký vztah sportu a olympismu může evokovat představu o snadném dosažení pozitivních výsledků, výchovných i integračních. Organizátoři, trenéři,

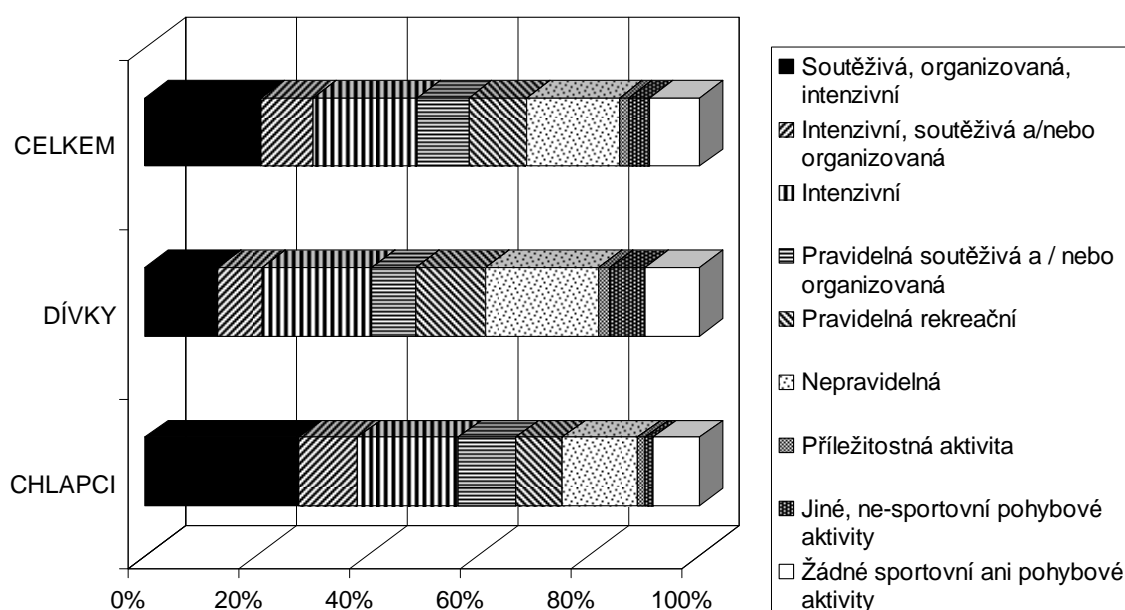

OLYMPISMUS

učitelé, ale i všichni ostatní, kteří se na výchově podílejí, by měli mít na zřeteli existující poznatky o vztazích: olympismus – sport – výchova a reálně využívat i hodnotit jejich výchovné možnosti.

V zkratce však připomeňme i na tomto místě v úvahách o možnostech olympijské výchovy to hlavní:

a/ Sport je otevřený společenský jev. Participují v něm všechny sociální skupiny: děti, mládež, senioři, zdraví i handicapovaní. Sport má výchovnou hodnotu sám

v sobě. Jeho prostřednictvím lze rozvíjet olympijské vědomí, postoje a hodnoty. Jeho výchovný potenciál je značný, protože sport dnes patří k nejpopulárnějším aktivitám volného času (graf 8).

Graf 8: Roční frekvence účastí ve sportu u české mládeže ve věku 9 – 19 let (COMPASS 2000)

Legenda: 1. Soutěživá, organizovaná, intenzivní (> 120). 2. Intenzivní, soutěživá a/nebo organizovaná (> 120). 3. Intenzivní (> 120). 4. Pravidelná, soutěživá a/nebo organizovaná (> 60 < 120). 5. Pravidelná, rekreační (> 60 až < 120). 6. Nepravidelná (> 12 < 60) 7. Příležitostná (> 1 < 12); 8. Jiné, nesportovní pohybové aktivity. 9. Žádné sportovní ani pohybové aktivity.

b/ Sport je integrální součástí společnosti; kromě svých tradičních hodnot, reflektuje i její aktuální hodnotové trendy. Na jedné straně symbolizuje a kondenzuje pozitivní

OLYMPISMUS

kulturní hodnoty, na druhé straně však často přebírá i negativní vlivy. Olympijské složky reflektují negativní vlivy ve sportu a snaží se proti nim bojovat. Například proti doping

c/ Sport je zrcadlem společenských hodnot; odráží jeho společenský potenciál, ale zároveň i limity. Sport zcela zřejmě, ale i symbolicky, odkrývá překroucené hodnoty i morální úpadek, které se v kultuře v nejširším slova smyslu občas vyskytují.

d/ Navzdory problémům spojených se soutěžením v elitním sportu, je sport obecně plný příležitostí nejen k soupeření, učení, tělesnému sebezdokonalení, ale i transformaci pozitivních mravních hodnot. Hlavní rozdíl mezi sportem a všedním životem spočívá v tom, že mravní zkušenost je ve sportu silně kondenzována a je zřetelněji viditelná.

e/ Zejména mládež může ve sportu získávat nové sociální zkušenosti. Pravidla ve sportu jsou někdy vnímána jako „více fair“, než některé normy v občanském životě. Z těchto důvodů je proto sport vhodným prostředkem i k uvedení mládeže do obecných kategorií morálních postojů a hodnot, které korespondují s olympijskými hodnotami. Sportovní zkušenost také ovlivňují (pozitivně i negativně) atmosféra meziosobních vztahů, kvalita stylů koučování, vyučování i rozhodování při soutěžích.

a/ Jestliže sportovci či jiní účastníci v soutěži účelově podvádějí, není výsledkem jen „špatný sport“ ale „žádný sport“. Sport přestává existovat omezí-li se, nebo v něm zmizí svoboda a rovnost. Sport je proto i morální praxí, protože morální koncepty fair-play a svobody jsou v něm již od jeho počátků velmi hluboce zakořeněny. Trenéři, učitelé by důsledně měli dbát na dodržování principů fair-play; prohřešky proti nim odmítat a naopak dobré příklady povzbuzovat.

b/ Sport integruje jedince z různých sociálních, etnických, národnostních skupin i zdravotně handicapované. Umožňuje jim získat pocit skupiny, přátelství, sociální odezvu. Zejména ve výchově handicapovaných platí, že: „každý jedinec je výzva, každý by měl dostat příležitost“.

c/ Sport je i humánní výzvou. Všechno zápolení v něm závisí na férovosti soutěží. Pravidla fair play nejsou platná jen pro sportující, ale i pro ty, kteří mají na utváření struktury a praxe sportu vliv: trenéři, rozhodčí, diváci, žurnalisté, organizátoři, sponzoři aj. Není proto spravedlivé házet všechny přestupky proti duchu fair play jen na bedra sportovců.

Procesy sociální integrace a z nich se odvíjející výchovné situace a procesy se mohou projevit a zároveň působit i jako výsledek účasti ve sportu. Nemusí k nim však docházet vždy a ani automaticky. Některé výzkumy, zejména sociologické, psychologické a pedagogická pozorování naznačují, že pravděpodobně neexistuje příčinný vztah mezi účastí ve sportu a morálními vlastnostmi charakteru. Zakladatelé a příznivci olympijské výchovy však oponují, že tyto argumenty nelze považovat za obecně platné, ani v současných podmínkách socializace dětí a mládeže ve sportu. Tato protichůdná tvrzení a fakta jsou pak příčinou, proč se olympijská výchova

OLYMPISMUS

provádí způsobem tradičním i hledáním nového obsahu a nových přístupů efektivního působení.

Přímou, neoddělitelnou a nezbytnou součástí olympijské výchovy je výchova ve sportu. Začíná od seznámení se sportovními pravidly, normami až po způsoby chování a ztotožnění se s nimi a týká se chování v tréninku i při soutěžích. Cílem sportovní výchovy je přizpůsobení se biologickým a sociálním nárokům sportovního života při současném rozvoji osobnosti sportovce.

Praktická stránka olympijské výchovy se tedy soustřeďuje na utváření vědomostí, postojů, dovedností, návyků a praktické osvojení hodnot olympismu cestou aktivní účasti ve sportu. K dotváření olympijského vědomí, postojů a hodnot významnou měrou přispívají olympijské soutěže, olympijské dny, besedy s významnými olympioniky, literární a jiné umělecké soutěže s olympijskou tematikou, olympijská literatura, filmy aj. Důležitá je zejména kumulace všech těchto prostředků a jejich vzájemná propojenost.

Zvláštní pozornost – ať už jde o kognitivní nebo praktickou stránku olympijské výchovy – zasluhuje problematika dopingu (nepřípustné zvyšování sportovní výkonnosti pomocí nefyziologických látek nebo prostřednictvím fyziologických látek, jež jsou dávkovány nefyziologicky nebo nepřiměřeným způsobem). Toto ohrožení nemůže ignorovat ani olympijská výchova, naopak může a musí sehrát v tomto směru významnou roli.

Integrální součástí olympijské výchovy tvoří proto antidopingová prevence. Podrobnější informace lze nalézt ve speciálních publikacích (např. Nekola, J. Doping a sport. Praha, Olympia 2000, Pyšný, L., Slepíčka, P. Problematika dopingu a možnosti antidopingové prevence. Praha, Karolinum 2000). V rovině kognitivní to znamená seznámit se – přiměřeně věku - s podstatou dopingu a klasifikací dopingových látek (stimulancia, narkotická analgetika, anabolické steroidy, diuretika, peptidové hormony a jejich mimetika a analoga). Vědět, že se jedná o látky zakázané a že jejich užívání vede k poškození zdraví. Především však ovlivňovat postoje sportovců v tom smyslu, že doping je nemorální a neslučitelný s principy sportu a olympismu. Znamená to současně nezůstávat v záležitostech dopingu lhostejný, odsuzovat jeho používání.

MOV a také ČOV si nebezpečí dopingu plně uvědomuje, podobné praktiky dlouhodobě odmítá a boj proti dopingu považuje za jeden ze zásadních směrů své činnosti. MOV toto odhodlání naplňuje organizací nejrůznějších konferencí a seminářů (naposledy Světová konference o dopingu ve sportu, Kodaň 2003) i přijetím akčních dokumentů (naposledy Světový antidopingový kodex 2003) a podporou specializovaných institucí (Světová antidopingová agentura – WADA). ČOV vytvořil na podporu tohoto úsilí vlastní Antidopingový program ČOV, který vychází ze základních myšlenek olympijského hnutí a dokumentů přijatých ve světě – mezinárodní Olympijské charty proti dopingu, Antidopingového kodexu olympijského

OLYMPISMUS

hnutí a Seznamu zakázaných látek a metod dopingů. V jeho rámci se mj. podílí na tvorbě mezinárodně platných antidopingových předpisů a legislativních dokumentů přijímaných v České republice podle doporučení světových antidopingových orgánů: např. na České chartě proti dopingům, Směrnici pro kontrolu a postih dopingů ve sportu, přípravě zákona o dopingů. Váhou své autority iniciuje a podporuje opatření v boji proti dopingům ve státní správě. Dále spolupracuje s Antidopingovým výborem České republiky a podporuje udržení mezinárodní akreditace české Laboratoře dopingové kontroly, vydává informační a výchovné materiály (plakáty, brožury, videokazety apod.), předává sportovním svazům potřebné informace z antidopingové politiky MOV. ČOV se zasazuje o přistoupení sportovců k „Programu sportovních průkazů (APP-passport)“ řízenému Světovou antidopingovou agenturou (WADA), navrhuje přijetí „Závazku sportovce ve věci boje proti dopingům“.

ČOV vyčlenil finanční prostředky na provádění průběžných antidopingových kontrol reprezentantů, zařazených do nadstandardní péče v přípravě na OH v Athénách a především začlenil boj proti dopingům do smluv o účasti na OH mezi ČOV a sportovcem a smluv mezi sportovcem a sportovním svazem jako podmínku podpory v přípravě a přihlášky na OH.

Navzdory všemu, o čem se v této kapitole zmiňujeme, je dosažení pozitivních výsledků – zvnitřnění olympijských ideálů dnes mnohem složitější, než se uvažovalo dříve. I když bereme v úvahu zkušenosti trenérů, funkcionářů, učitelů, je třeba usilovat o nové přístupy tak, aby to bylo pro mládež srozumitelné a atraktivní. Výchova je živým, nikdy neukončeným procesem, ve kterém se mění jak její obsah tak i její formy. V tvorbě koncepce výchovy je třeba využívat i empirických sledování, provádět systematický výzkum. To je nejen úkolem ČOA, ČOV a jeho složek, ale za jejich přispění i věcí všech trenérů, učitelů na školách, fakultách a universitách. Zejména je třeba ověřovat, jak společensko-ekonomické změny ovlivňují životní styl mládeže, jak se utváří a přetváří její hodnotový systém, jaký je její vztah ke sportu, ke konkrétním sportovním soutěžím, včetně OH.

Výchova sportem – výchova ve sportu

Olympijská výchova, osvojené i rozvíjené principy, požadavky, pravidla apod., vyplývají z jejich respektování a naplňování v tréninku, v soutěžích i při organizování sportu. Ve sportovním životě by to mělo být samozřejmé. Každodenní praxe však ukazuje se, že tomu tak někdy není. Výchova sportem či výchova ve sportu začínají od seznámení se sportovními pravidly, normami až po způsoby chování a ztotožnění se s nimi. Z pohledu trenérů, funkcionářů, rodičů a institucí to znamená přijmout takovou orientaci působení, ve které je sport chápán jako výchovné působení i jako jeden z prostředků výchovy.

OLYMPISMUS

Výchova znamená plánovité a cílevědomé sociální jednání, které slouží k tomu, aby se jedinec optimálně a relativně autonomně socializoval. Má tedy zprostředkující a převážně nepřímý charakter. Cílem sportovní výchovy je přizpůsobení se biologickým a sociálním nárokům sportovního života při současném rozvoji osobnosti sportovce. Pod pojmem „socializovat“ rozumíme akceptaci nároků všech požadavků sportovní činnosti se vším, co k ní dnes patří, včetně kritiky modernismu a požadavky postmodernismu na individuální sebereflexi subjektu.

Výchova jako komplexní proces, má svoji stránku vzdělávací (ve sportu k ní patří dovednosti, vědomosti) a stránku formativní – působení na osobnost sportovce.

Ačkoliv je výkon ve sportu dominující, završující kategorií, nelze sport ztotožnit pouze s výkonem v soutěži. Jeho utváření probíhá dlouhodobě a sportovní trénink nelze od něj oddělit. Kromě úkolů, které jsou předmětem jednotlivých obsahových složek tréninku, musí tréninkové působení zahrnovat i specifické úkoly sportovní výchovy. Zejména u dětí a mládeže k nim patří:

- utváření a regulace postojů ke všem jevům sportovního života (soupeři, rozhodčí, funkcionáři, soutěž atd.),
- ovlivňování interpersonálních vztahů (rovnováha soutěžení a spolupráce, týmové cíle vyšší než individuální atd.),
- všestranné působení na vlastnosti osobnosti sportovce (spíše podněcováním než přímým formováním),
- utváření potřebných návyků, resp. zvyků (režimu dne, životosprávy, hygieny, regenerace).

Člověk se pohybuje v různorodých skupinách a činnostech. Platí-li, že se v činnosti i interakci se zděděnými dispozicemi a působením prostředí i výchovy, formuje, může mít každá tato činnost svůj dílčí vliv v aktuálních i budoucích projevech jedince.

Rozmanitost chování lidí je dána i specifickými činnostmi jakými jsou právě sportovní činnosti. Sportovec se ocitá v situacích, s jakými se jiní lidé obvykle nesetkávají. Tento vliv je velmi diferencovaný, ale je pouze možností.

Co tedy znamená uvedená socializace? Znamená tolik, že se člověk učí postojům, dovednostem, hodnotám a chování, které mu umožňují začlenit se do společnosti, v níž žije. Sport může mít ve struktuře různorodého okolí: rodina, škola, obec, média apod. svoji významnou úlohu, zejména pro ty jedince, kteří aktivně a s dostatečnou angažovaností sportují.

V odborné literatuře lze nalézt informace o tom, jaké charakterové vlastnosti sport utváří. Hovoří se o rozhodnosti, sebekontroli, loajalitě, spolupráci, odvaze, vytrvalosti, sebedůvěře, poctivosti a mnoha dalších. Pravda je však poněkud složitější. Sport a zejména vrcholový sport je v tomto ohledu vyzdvihován, ale i završován. Dosažení výkonu ve sportu je jistě metou pozitivní. Nesmí však jít o

OLYMPISMUS

vítězství za každou cenu, neboť v ní se pozitivní hodnoty sportu, ale i podaného výkonu pak vytrácejí.

Původní koncept Thomase Arnolda vycházel z předpokladu, že sport sám o sobě, je výchovou, díky jeho pravidlům a řádům. Později, již v změněné situaci, Pierre de Coubertin, zakladatel novodobého olympijského hnutí, pochopil složitost pěstování sportovních činností a zdůraznil potřebu usměrňovat sportovce, jak to prokazuje i jeho spis „Pédagogie sportive“ z r. 1922. Je proto užitečné akceptovat realisticky pozitivní i případné negativní důsledky sportu a analyzovat, jak v něm výchovné působení probíhá.

Zdroje výchovného působení jsou dva:

1. Motorická činnost, ve které postupné zvládnutí určité dovednosti a dosažení výkonu přináší uspokojení z dosažení cíle. Přitom si mnohdy sportovec ani neuvědomuje úsilí, vůli a trpělivost a další kvality, které se mohou dobře uplatnit i v jiných životních oblastech.
2. Specifické prostředí sportu, které na člověka působí. Nejvýznamnější roli v něm má trenér, jehož vliv je tím větší, čím je výraznější emocionální osobností.

Myšlenka přínosu sportu k vývoji osobnosti vychází z představy o specifičnosti sportovních činností. Přitom je nutno též připustit, že sport ve svém vývoji jen odráží situaci industriální společnosti, protože má s prací společné znaky (růst výkonu, zvyšování produkce, specializaci, složitost metod, a dokonce ve vrcholovém pojetí i regeneraci). Zvláště u dětí má sport a hra, která mu předchází (ostatně často je sport sám jako hra chápán), velký socializační význam. Dítě se ve sportu naučí dívat se i na sebe sama jako na objekt odlišný od ostatních, ale zároveň v určitém vztahu k nim. Učí se vnímat role druhých dětí a tím řídit i svoji vlastní činnost. Tak se postupně vpravuje do pochopení rolí dospělých a nutnosti spolupráce.

Jsou tu však i další zkušenosti, které svědčí o pozitivním socializačním působení sportu. Jsou jimi např.: jedinečná setkání s druhými lidmi a uvolněná komunikace s nimi, činnost v různých sociálních rolích dříve neznámých, učení se sociálním dovednostem, tolerance, respekt, přijetí postojů spojených s aktivitou, zkušenost s emocemi s nimiž se jedinec neseťká v jiných životních sférách, přijetí pozitivních prvků životního způsobu, přizpůsobení týmovým cílům (kooperace, koheze apod.) a sociální aktivizace výkonů druhých členů skupiny atd.

Sport je atraktivní tím, že jde o dobrovolnou, svobodnou činnost, v níž má každý rovné, relativně spravedlivé podmínky. Jako každá jiná činnost je i sport přirozenou součástí života lidí a kritéria jeho cílových hodnot nemohou být proto jiná než je tomu v ostatních sférách. Neměly by proto být s nimi v rozporu. Trenéři mládeže by si měli uvědomovat, že jsou to právě oni, kdo nesou bezprostřední odpovědnost za, vzletně řečeno, naplnění „étosu“ sportu ve společnosti.

OLYMPISMUS

Výchovným působením ve sportu se rozumí uplatnění záměrně volených opatření, která vyvolávají určitý vliv na osobnost sportovce. Jde jak o jednotlivé, spíše epizodické podněty, tak i o proces celkového rozvoje chování i osobnosti jedince.

Je zřejmé, že dominantní problém výchovy ve sportu nespočívá jen ve stanovení výchovných cílů, jako spíše v jejich realizaci v kontextu konkrétní situace. Jde o to, jak a co dělat v dané situaci a činnosti. Při výchovném působení je důležité opírat se o vnitřní podmínky osobnosti sportovce (potřeby) a navázat na ně vhodné vnější podněty (incentivy) tak, aby je jedinec v dané situaci přijal za vlastní motivy svého jednání. Působení by mělo být citlivé, s pochopením vnitřního světa mladého člověka, avšak promyšlené s dlouhodobou perspektivou.

K takovým přístupům máme v českých zemích silné tradice. K nim patří zvláště pedagogika Komenského, který požaduje – již v dobách minulých – člověka dobrých mravů, vzdělaného, zdravého a silného. Za základ dobrých mravů pak považuje vládu nad sebou samým. Komenského humanismus je tedy především pojetím celistvosti člověka a harmonie mezi ním a jeho okolím. Pro Masaryka je východiskem humanistické pedagogiky realističnost, konkrétnost a kritičnost. Každý člověk se má stát sebou samým, s upřímným vztahem k sobě i druhým lidem. V přetváření skutečnosti nedegradoval člověka na objektivní zákonitosti dějin bez sebereflexe a zodpovědnosti. Všechny síly mají podle něho být pěstovány souladně, tedy nejen ducha nýbrž i těla. Sídlem zla není tělo, ale duch. A pak ta známá jeho teze že „cit je slepý, a proto musíme citu svítit rozumem“.

Je dobré, že v duchu tradic našich klasiků a vychovatelů můžeme věřit v budoucnost sportu. Nejen pro jeho komerční efekty, jako prostředku k vydělávání peněz, ale i jako činnosti přinášející podněty k pozitivnímu rozvoji osobnosti těch, kdo sportovní činnosti provádějí. Čím rozkolísanější je nyní povědomí o všech možnostech vlivů sportu na mládež, tím více odpovědnosti leží na těch, kteří mají pomáhat mládeži poznávat všechny podněty se sportem spojené a rozeznávat a akceptovat ty pozitivní hodnoty, které sport přináší.

Ve sportu se v současnosti objevují nové konflikty spojené s odlišnostmi a příčinami kulturními (etnické, náboženské důvody), s nárůstem iracionálního chování a násilí, a s výraznější účastí dětí a mladých lidí v konfliktech. Příčinou je nezdravé zvýraznění významu dosažení cíle, úspěchu. Ve sportu je tím cílem vždy určitý výkon. Při hypertrofii úspěchu, tedy vítězství tzv. za každou cenu, se i meta vyjadřující určitou hodnotu úspěchu vytrácí. Při hodnocení, odhalování úlohy jednotlivých faktorů lidského života vzhledem k vytčenému účelu, je třeba hledat a nacházet vhodná kritéria, zejména kritérium finální hodnoty. Ve sportu dělají posuzování lidé, proto je vždy subjektivní. Ovšem působení trenéra tak, jak je to v každé vzájemné interakci, je trochu uměním v tom smyslu, že musí mít cit pro to jak dělat závěry a rozhodnutí vedoucí k úspěšným výsledkům. Jeho postupy by však vždy měly být opřeny o

OLYMPISMUS

dostatek empirických evidencí k dané situaci i ke kritériu finálních hodnot sportovní činnosti.

Je vždy důležité si uvědomovat čím je sport tolik přitažlivý. Je to dobrovolná, svobodná činnost, v níž má každý relativně stejné podmínky. Přitom je to součást života stejně jako každá jiná činnost a ani kritéria finální hodnoty nemohou být jiná než v ostatních sférách. V tom je bohužel ten problém, neboť mládež vidí především svoje bezprostřední cíle a hodnoty s nimi spojené a celkové životní cíle má tendenci odkládat.

Nicméně i ve sportovních činnostech přesto existují možnosti poměřovat všechny projevy i kritériem finálních hodnot. Ta jsou někdy pod tlakem konkurence mezi soutěžícími potlačována. Jak sportovci samotnými, tak i vnějšími okolnostmi a osobnostmi. Trenér by si ovšem měl uvědomovat, že je za ně bezprostředně odpovědný, stejně jako každý občan v profesi interakčního charakteru je zodpovědný za integrovaný sociální vývoj členů společnosti, s nimiž je v kontaktu, a to směrem k plné demokratičnosti jako finální hodnotě.

Navzdory překážkám, které stojí na cestě v tomto úsilí (vulgární pragmatismus, preference vzrušení, libosti, simplifikace života i sportu, virtuální namísto reálné zkušenosti atd.), prosazujeme v praxi cílevědomé výchovné působení. Stále více se totiž ukazuje, že výkon ve sportu je vskutku výkonem celé osobnosti. Ve výchovné praxi, ve sportu se jednotlivá opatření více či méně osvědčují, což vede někdy ke skepsi jejich významu. Především však jde o to, jak a co dělat v určité situaci. Zdá se, že hlavní je otázka, jak se okolnosti, k nimž patří i působení trenéra a ve kterých se sportovec ocitá, mění v ty ustálené vlastnosti, které charakterizují danou osobnost. Zjednodušeně řečeno je motiv, který sportovec přijme za vlastní, krokem k rozvoji osobnosti v její genezi.

Cílem je citlivé působení, s pochopením vnitřního světa mladého člověka; nicméně však na základě perspektivních koncepcí hluboce promyšlené. Praktickým základem při posuzování dynamiky osobnosti jsou postoje, jež se v příslušných situacích opakovaně projevují. Protože svět sportu je pro adepta sportovní slávy přitažlivý a svým způsobem v podrobnostech nový, je přijetí postojů sportovního života reálné, a může se posléze stát základem i celkových změn osobnosti.

Z hlediska mladého sportovce vše začíná uvědoměním si rozporu mezi požadavkem či normou sportu a mezi vlastní preferencí. Z nějakého důvodu je mu milejší nebo považuje za účelnější si např. zahrát fotbal než posilovat nebo nacvičovat obranné činnosti. Někdy ani neví nebo si neuvědomuje proč. Jindy mu třeba chybí potřebné předpoklady a vlastnosti, podléhá špatným vzorům apod. Rozpor si ovšem uvědomuje. Někdy úkol přijme hned za svůj, jindy jej naopak silně vnitřně odmítá a třeba i nabádá kamarády k podobnému postoji.

OLYMPISMUS

V takových případech je jako osobnost vnitřně nekonzistentní a vyrovnává se s nároky spíše dlouhodobě. Pokud se to s promyšleným přispěním trenéra nebo učitele – podaří, jde o pozitivní výsledek výchovného působení.

Někdy je pozitivní výchovný je výsledek dosahován až pod tlakem, pod hrozbou sankce. Sportovec požadavky plní, protože není zbytí. O správnosti úkolu ani po několikeré zkušenosti, není stále přesvědčen. Trenér by se tu neměl spokojit jen s dosažením vnějšího chování sportovce, ale měl by stále usilovat o průkaznost správnosti požadavku.

Mladý sportovec brzy pozná, že cesta k dobrému výkonu je dlouhodobá a někdy trnitá, ale při dobrém vedení se projevy osobnosti, které jsou s touto cestou spojeny, zpevňují a případně i přenášejí do jiných životních oblastí. A to je vlastně ten největší přínos sportu k rozvoji společnosti, o který bychom měli usilovat (mnozí bývalí sportovci si tento přínos velmi dobře uvědomují).

Připustíme-li, že vnější podněty (pozitivní i negativní) se podle vnitřních podmínek daných dědičnými znaky a dosavadním vývojem promítají do osobnosti sportovce, pak je zřejmé, že výchovné působení musí vycházet z reálné strategie výchovy, kde především platí, že vlivy sportu nejsou automatické, mechanické a nemusí být vždy pozitivní.

Východiskem k efektivnímu výchovnému působení je analýza vnitřního stavu sportovce, zejména jeho motivace. Trenér např. zjistí, že příčinou porušování tréninku je příliš nevyspělé chápání sportu jako zcela volné zábavy. V určitém věku je to však přirozený a častý postoj ke sportu. Jde-li přitom současně o celkový hluboký zájem o sport, není problém vysvětlit smysl sportovního tréninku, tj. navázat na generalizovaný zájem a regulovat postoje mladých sportovců i k jednotlivým tréninkovým prostředkům.

Důležitá je strategie výběru prostředků, k nimž patří: vytyčování požadavků a jejich kontrola, vysvětlování významu sportovní přípravy, pověřování funkcí atd. Zájem o sport – ať již jakkoli motivovaný – je možné přímo usměrnit a diferencovat a vytvářet tak pozitivní postoje k tréninku. Jde o to, najít ve vnitřních podmínkách sportovce oporu (hlubší zájem o sport), která spolu s citlivou analýzou pohnutek, umožní volit účelné výchovné působení. Naproti tomu nevyhraněný zájem o sport a dosud nevytvořené postoje k tréninkovým prostředkům, se mohou projevovat jako nezodpovědnost, nesamostatnost, či nízké sebevědomí apod. Trenéři i ostatní by se neměli spokojit jen s dosažením vnějšího chování sportovce, ale měli by usilovat o další argumenty pro zdůvodnění správnosti svých požadavků. To je odvěký problém výchovy vůbec. Nezapomínejme však, že člověk trvalý pocit donucování obvykle nesnáší. Sport přináší řadu situací, jež se často opakují (vypětí, fauly, trénink v únavě) a tyto situace mohou vést i ke zlovykům, pokud si jich trenéři včas nevšímají.

OLYMPISMUS

Sport, a v tom je jeho výchovná hodnota, je činností, v níž nerozhoduje věk, ani původ či protekce. Je nanejvýš demokratický. Kvalitní sportovní výkon je ve společnosti uznáván. Respektován je ale i ten, kdo jej dosáhne. Mladý člověk, který hledá svoji samostatnost, svoje já, svou nezávislou osobnost, nachází ve sportovní činnosti možnost sebeuplatnění. Úspěch, výkon patří k dalším motivačním činitelům.

Vidina úspěchu je lákavá. Není divu, že pro mladé sportovce je výkon a úspěch alfou a omegou všeho a vše další mohou vnitřně podceňovat a zlehčovat. Tím se snadno dostávají do rozporu s morálkou. Nejhorší je, když se jedinci, který chce být poctivý a spravedlivý, ostatní vysmívají. Toho se mladí sportovci nejvíce obávají a raději pak zaprou i svoje lepší já.

I když se někdy slova vychovatel bojíme a někteří se ho přímo otevřeně zřikají, jejich role je vtahuje i do této úlohy. Karatelský a kazatelský způsob výchovného působení má však evidentně malou naději na úspěch a stejně tak pouhá formální prezentace norem.

Nelze pominout mentalitu a zaměřenost mladých sportovců. Je nutno vycházet ze sportovních činností samotných a veškeré výchovné působení s nimi spojovat. Jen tak lze vytvořit předpoklad, že je mladí sportovci přijmou za své. I když každý může ve výchově uplatňovat své vlastní přístupy, je užitečné připomenout to, na čem se pedagogika sportu vcelku shoduje. Z pohledu výchovy klade sport na každého nároky v zásadě ve třech oblastech. Týkají se:

1. Životasprávy, režimu dne, regenerace, psychohygieny
2. Překonávání těžkostí ve vlastní sportovní činnosti
3. Sociální sféry

Mládež často vidí jen samotnou sportovní činnost, která ji přitahuje a nechápe hned na počátku, co vše je se sportovním růstem spojeno: *pravidelnost celodenního rytmu, jídla, pití, sprchování i celodenní hygiena, spánek, regenerace, masáž, psychické uvolnění*. To vše ke sportu nedílně patří a mnozí mladí sportovci se všemu musí teprve učit. Trenér má mít na paměti, že to nejsou jen konkrétní činnosti, ale že jde i o utváření postojů sportovce k těmto činnostem. Tím spíše, že žádný trenér nemůže své svěřence kontrolovat po celý den. Měl by však trvale působit především na tyto vlastnosti osobnosti sportovce:

- A. Sebeuvědomování
- B. Sebecit, sebehodnocení
- C. Sebeovládání
- D. Zodpovědnost.

Na vývoji vztahu mladého adepta ke sportu k požadavkům režimu může trenér dobře sledovat: jak si začíná uvědomovat sebe sama, jak hodnotí svoje vyhlídky a možnosti, a zda se už naučil potlačovat bezprostřední přání a chápat sport jako

OLYMPISMUS

činnost, které je třeba přinést i určité oběti. Podaří se to tehdy, když trenér akcentuje tyto požadavky postupně, jako podmínku vyšší výkonnosti. Ještě lépe, když se podaří prosadit tyto požadavky do vědomí sportovce jako návod k životu, v němž má svoje místo pevné zdraví, tělesná krása, do níž patří i čistota těla a prostředí, v němž se pohybuje a zodpovědnost za vlastní konání. Kromě verbálního působení je důležitá i prezentace dobrých příkladů. Nikoliv ovšem strojených, které někdy přinášejí spíše paradoxní efekty.

Někdy se říká, že sportovní výkon je též kritériem vývoje osobnosti. Setkáváme se však i s případy sportovců, které toto tvrzení nepodporují. Musíme si ovšem být vědomi toho, že v každé specifické činnosti lidí, a takovou je i sport, lze dosáhnout úspěchu různými cestami i při nekomplexním vývoji osobnosti. V oblasti výkonu by nemělo chybět působení na následující vlastnosti a charakteristiky sportovce:

- E. Cílevědomost a houževnatost
- F. Sebevědomí a odvaha
- G. Čestné soutěžení (fair play)
- H. Odolnost při neúspěchu

V řadě výzkumů bylo zjištěno, že mezi sportovci nacházíme nejrůznější osobnostní struktury a typy. Ale u těch neúspěšnějších nechybí výraznější rozvoj uvedených vlastností. Exponovanost především vrcholového sportu a nadměrné odměny vedou i k nadměrnému riskování. Problémem je proto i otázka uměřenosti v rozvoji cílevědomosti, odvahy atd., ne pouze v jejich nedostatečném rozvoji.

Sportovní pohyb má i svoji krásu v ladnosti a harmonii, sportovec by měl být veden i k správnému držení těla, pružnosti, uvolněnosti pohybů. Přispívá to k sebevědomění, prosazování bez přehnané agresivity (ve smyslu poškozování soupeře), tedy spíše asertivnosti.

V této oblasti působení má trenér k dispozici obvykle nejvíce času, má také nejvíce možností k ovlivnění sportovce. Musí si ovšem všimnout nejen např. nedostatků v technice, taktice, kondici, ale i psychických funkcí a vlastní osobnosti. Jedním z hlavních problémů neúspěchu některých trenérů je právě jejich jednostrannost, nízká úroveň diagnostiky těchto stránek a stimulačního výchovného působení.

Mnozí sportovci si ani neuvědomují, že sport má vnitřní smysl jen pro toho, komu dává potěšení, z překonání určité osobní mety, radosti a uspokojení z výsledku vlastního snažení. Sport má však i svoji hodnotu a rozměr sociální. Sportovní výkon má cenu na pozadí uznání ostatních lidí, což nelze přehlédnout. Sport je většinou provozován ve skupinách a to patří k jeho přednostem. Je soutěží, ale zároveň i spoluprací.

OLYMPISMUS

Tato skutečnost je zejména mladým sportovcům vzdálená a teprve s léty zkušeností si tuto stránku sportovní činnosti uvědomují. Úkolem trenéra či učitele je proto dbát alespoň na hlavní charakteristiky osobnosti a rozvíjet je u svých svěřenců:

CH. Smysl pro spolupráci

I. Toleranci k druhým (jedincům i kolektivům)

J. Chápání místa sportu v životě jedince, kolektivu i společnosti.

Emocionální zážitky, které sportovní činnost přináší, se netýkají jen uspokojení úspěšného sportovce samotného; mají svůj odraz i v bezprostředních vztazích ke členům skupiny i sportovní veřejnosti. Utvářejí se v nich přátelské vazby na celý život (a to dokonce i mezi bývalými soupeři), což poukazuje na silný sociální náboj sportu. V těchto vztazích by trenér měl udržet rovnováhu soutěžení a spolupráce, podpořit tolerantnost, formovat nadhled.

(Autoři: Antonín RYCHTECKÝ, Josef DOVALIL, Bohumil SVOBODA, publikace DOVALIL, J. a kol. Olympismus. Praha, Olympia 2004)